

§ 2. Bate, Witele, Dietrich.

1. **Ερρίκος Bate.* Ισχυρὸν κλίσιν εἰς τὴν φυσικὴν εἶχεν Ἐρρίκος Bate de Malinis, ὅστις γεννηθεὶς τῷ 1246 ἀπέθανε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος. Διδάσκαλος τῆς θεολογίας ἐν Παρισίοις ἦτο ἐπιστήμων καὶ φιλόσοφος ἐπιδεῖξας μέγα διαφέρον καὶ ζωηρὸν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐνεργειαν τοῦ 13ου αἰῶνος. Συνεδέθη διὰ φιλίας πρὸς τὸν μεταφράστην τοῦ Ἀριστοτέλους Γουλιέλμον τὸν ἐκ Mörbeke, ὃ ἐνέτυχε τῷ 1274 ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Λουγδόνου καὶ ὡφελούμην συνέταξε τῷ αὐτῷ ἔτει ἀστρονομικὸν ἔργον ἀφιερωθὲν εἰς τοῦτον καὶ ἐπιγραφόμενον «*Magistralis compositio Astrolabii*»¹. Κυριώτατον δὲ σύγγραμμα αὐτοῦ εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον *Speculum divinorum et quorundam naturalium*, ὅπερ συνταχθὲν μεταξὺ τοῦ 1280 καὶ 1310 διαλαμβάνει ἐν 23 μέρεσι περὶ δλητὸς πον τῆς φιλοσοφίας. Ἀλλὰ μετ' ἵδιου ζήλου ὃ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται περὶ τὰ ψυχολογικὰ ζητήματα ἐξετάζων τὰς λειτουργίας τῶν ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπου, τὴν σκουδαιότητα τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς καρδίας, τὴν γένεσιν τῶν αἰσθήσεων, τὴν ἀντίληψιν τῶν χρωμάτων καὶ τῶν μορφῶν, τὸν ὥπνον καὶ τὴν ἐγρήγορσιν, τὴν φαντασίαν, τὴν κοινὴν αἴσθησιν καὶ τὰ τοιαῦτα. Διεξοδικώτερον δὲ διερευνᾷ τὰς ἀνωτέρας ἐνεργείας, τὴν γνῶσιν καὶ τὴν βούλησιν, τὴν πνευματικὴν φύσιν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν σύνδεσιν αὐτῆς πρὸς τὸ σῶμα. Εἰς μὲν τὴν λογικὴν ἀναφέρονται αἱ πραγματεῖαι αὐτοῦ περὶ τῆς διαλεκτικῆς ἀναπτύξεως τῆς διανοήσεως, εἰς δὲ τὴν φυσικὴν αἱ ἔρευναι περὶ τοῦ χρόνου καὶ τῆς κιγήσεως καὶ τοῦ μεριστοῦ τῆς ὥλης, εἰς δὲ τὴν μεταφυσικὴν ἡ θεωρία περὶ τῶν ὑπερβατικῶν ἐννοιῶν. Κεφάλαιά τινα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἴστορίαν τῆς φύσεως, πολλὰ δ' ἄλλα πραγματεύονται περὶ μετεωρολογικῶν καὶ ἀστρονομικῶν φαινομένων.

Ἐν πολλοῖς ζητήμασιν δὲ Ἐρρίκος Bate προσπέμπει εἰς Ἀλβέρτον τὸν μέγαν καὶ ἀναζητεῖ ἔρμηνειν τῶν κειμένων Θωμᾶ τοῦ Ἀκυνάτου. Ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῆς ἀξιολόγου ταύτης πραγματείας θὺν καταδεῖξῃ τὴν θέσιν, ἢν κατέχει δὲ ἀνὴρ ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ 13ου αἰῶνος².

¹ Ἐξετυπώθη ἐν Βενετίᾳ τῷ 1485. Πρὸς δὲ ἔτι μετέφρασεν δὲ Ἐρρίκος ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς εἰς τὴν λατινικὴν βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου Chajjim τὸ *Liber de mundo vel saeculo* τοῦ Ἀβραὰμ Ibn Ezra.

² M. de Wulf, *Histoire de la philos. médiévale* 2, 138.

Ἐνῷ παρὰ τῷ Ρογήφ Βάκτρι οὐκαντῶμεν μόνον ὅλίγα τινὰ νέα πλατωνικὰ στοιχεῖα, εὑρίσκομεν πλήρη νεοπλατωνισμὸν παρὰ δύο ἄλλοις φυσιοδίαις τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος, τῷ Witelo καὶ τῷ Dietrich.

2. Witelo¹. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Σιλεσίᾳ περὶ τὸ 1230 ἐκ πατρὸς Θυριγγίου ἐκεῖσε μετοικήσαντος καὶ μητρὸς Πολωνίδος². Υπὸ πόθου τῆς ἐπιστήμης ἦχθη περὶ τὸ 1260 εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐν Παδούῃ ἐσκούδασε φιλοσοφίαν, μαθηματικὴν καὶ φυσικὴν. Υστερὸν δὲ διέτριψεν ἐν Viterbo, ὅπου συνῆψε φιλίαν πρὸς τὸν τότε ἐκκλησιαστικὸν δικαστὴν Γουλιέλμον τὸν ἐκ Mörbeke. Οὗτος ἔσχεν ἐπὶ τὸν Witelo ἰσχυρὸν δοτὴν³ καὶ παρεκάλεσε ζωηρῶς εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ ἔργου, διπερ ἀντὶ προσφωνηθὲν ἐπιγράφεται «Perspectiva»⁴. Περὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τῆς μετέπειτα παραμονῆς τοῦ φιλοσόφου καὶ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ στερούμεθα ἀσφυλοῦς μαρτυρίας⁵.

¹ Τὸ δύομα εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ Wito ἢ Wido.

² Διὸ χαρακτηρίζεται ἑαυτὸν δὲ Witelo ὡς filium Thuringorum et Polonorum. Perspect. 127, 1 ἐξ. Ἑνδ. Baümker.

³ Γουλιέλμος δὲ ἐκ Mörbeke ἐγένετο μὲν θεραπευτὴς τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν σπουδῶν μεταφράσας εἰς τὴν λατινικὴν τὸ εἰς τὸ περὶ τοῦ οὐρανοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπόμνημα τοῦ Σιμπλικίου ἀνεδείχθη δὲ ὁξιόλογος προβιβαστὴς τοῦ νέου πλατωνισμοῦ μεταφράσας καὶ ὑπομηματίσας συγγράμματα τοῦ Πρόκλου. Εἰ καὶ μὴ κατέχομεν σύγγραμμα αὐτοῦ, δῆμος γινώσκομεν τὰ κατὰ τὴν ὀντολογίαν αὐτοῦ ἐκ τοῦ προλόγου τῆς Perspectiva τοῦ Witelo, ὃφ' οὗ δινομάζεται «totius entis sedulus scrutator». Παρῆγε πάντα δι' ἀπορροῆς ἐκ τοῦ θεοῦ, διὸ ἐνδεικνύεται φῶς (lumen). τοῦτο παρέχεται τοῖς σωματικοῖς τὴν μορφὴν καὶ τὴν ἔκτασιν καὶ τὰς διαστάσεις.

⁴ Τὸ ἔργον συνεγράφη μὲν περὶ τὸ 1270 ἐξεδόθη δὲ τὸ πρῶτον ἐν Nürnberg τῷ 1535 φέρον τὴν ἐπιγραφὴν Vitellionis mathematici doctissimi περὶ ὀπτικῆς, id est, de natura, ratione et projectione radiorum, visus, lumines, colorum atque formarum, quam vulgo Perspectivam vocant, libri X, ed. Georg. Taustetter et Petrus Apianus. Ἀνατύπωσις ἐγένετο αὐτόθι τῷ 1551. Βελτίων ἔκδοσις ὑπὸ Φρειδ. Risner, ἐν Βασιλείᾳ τῷ 1572. Ἀποσπάσματα δὲ ἐκλεκτὰ μετὰ διόρθωσιν τοῦ κειμένου ἐπὶ τῇ βάσει τριῶν χειρογράφων ἐξέδωκεν ὁ Cl. Baümker.

⁵ Ἐκ φράσεως ὀπαντώσης ἐν χειρογράφῳ τῆς Βέρονης (χῶρ. 61, φύλ. 381v) «Explicit perspectiva magistri Witeloni de Viconia» προσήλθόν τινες εἰς τὴν εἰκασίαν ὅτι δὲ φιλόσοφος ἐγένετο μοναχός ἐν Vicoigne. Ο δὲ W. Rubczynski προϊνεγκε τὴν γνώμην ὅτι Viconia εἶναι ἡ Vintonia, ἡ σημερινὴ Witow τῆς Πολωνίας, ὅπου ὑπῆρχε τὸ μοναστήριον ἐν φῷ διῆλθε τὸ τελευταῖον τοῦ βίου μέρος.

¹ Έx δὲ τῶν ἐν τῷ μνήμονευθέντι συγγράμματι παραπομπῶν συνάγεται
ὅτι ἐφιλοπόνησε καὶ ὅλας πραγματείας ἐπιγραφομένας De elemen-
tatis conclusionibus, De philosophia naturali, Scientia motuum
caelestium, Naturales animae passiones, De ordine entium ¹ εἰς
ἃς προστίθενται καὶ δύο ὅλα συγγράμματα, De natura daemonum
καὶ De primaria causa paenitentiae ἐπιγραφόμενα ².

Αὗται τῶν ἔογχων αἱ ἐπαγγαριὶ μαρτυροῦσιν ἥδη ὅτι ὁ Witelo προσεῖχεν οὐχὶ μόνον εἰς τὴν θελολογίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μαθηματικὴν καὶ τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ὄπτικήν. Ἰδίᾳ δὲ ὡς Ὀπτικῇ³ κατέχεται ἐξανθετὸν θέσιν ἐν τῇ ἴστορίᾳ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν⁴ αὗτος ὁ Ιωάννης Κέπλερος ἐγράψει συμπλήρωμα εἰς τὸ ἔργον τοῦ φιλοσόφου⁵ καὶ πλεῖστοι ὅσοι εἰδικοὶ ἀνδρες ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἤταξιν θηταν περὶ αὐτό. Καὶ διμος δὲν πρέπει νὺν θεωρηθῆ τοῦτο ὃς ὅλος αὐτοτελὴς καὶ πρωτότυπον σύγγραμμα τοῦ Witelo, εἰς ὃν ὁφείλεται πάντως ἡ συμπλήρωσις καὶ ἡ νέα διάταξις διότι ἐποιήσατο μὲν διαφιλῆ χρῆσιν Ἐλλήνων συγγραφέων, ὃς τοῦ Εὐκλείδον καὶ Ἀπολλωνίου τοῦ Περγαμηνοῦ καὶ τοῦ Ητολεμαίου⁶, ἥρθισατο δὲ

¹ Τὸν De ordine entium ἐτιματίζετο ἀλλοτε ὑπὸ τοῦ Cl. Baümker πρὸς τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκδοθεῖσαν πραγματείαν De intelligentiis (Memoriale rerum difficillium). Ἀλλ' ὅστερον μεταβαλόντες γνώμην (ξ. Zur Frage nach Abfassungszeit und Verfasser des irrtümlich Witelo zugeschriebenen Liber de intelligentiis. Ἐν Miscellanea Fr. Ehrle 1, 87 εξ.) ώμολόγησεν ὅτι τὸ De intelligentiis κατάγεται ἐκ χρόνων παλαιοτέρων. Μνημονεύεται δὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἀκυνάτου (Quodl. 6, qu. II, a. 19), τοῦ Βιγκεντίου τοῦ ἐκ Beauvais (Specul. natur. 2, 25 εξ.) καὶ ἄλλων.

³ Ο A. Birkenmajer έξέδωκε τὸ κείμενον κατὰ κώδικα τῶν Παρισίων καὶ διέλαβε περὶ τῶν συγγραμμάτων τούτων ἐν τῷ δελτίῳ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῆς Κρακοβίας, τῷ 1918.

⁸ Ἐκ τῶν δέκα βιβλίων τῆς Perspectiva τὸ πρῶτον διαλαμβάνει περὶ τῶν θεμελιωδῶν ἀξιωμάτων τῆς γεωμετρίας· τὸ δεύτερον περὶ τῆς διαδύσεως· τοῦ φωτός· τὸ τρίτον περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ὄρθραλμοῦ καὶ τῆς κατ' εὐθεῖαν ὁράσεως· τὸ τέταρτον περὶ τῶν ἴδιοτήτων τοῦ δρατοῦ καὶ τῶν πλανῶν ἐπὶ τῆς θλάσσης· τὰ ἔπόμενα πέντε περὶ τῆς ἀνακλάσεως τοῦ φωτός καὶ κατ' εὐθεῖαν ὁράσεως· τὰ ἔπόμενα πέντε περὶ τῶν φαινομένων τῆς θλάσσης τῶν παντοίων εἰδῶν τοῦ κατόπτρου· τὸ δέκατον περὶ τῶν φαινομένων τῆς θλάσσης τοῦ φωτός.

* Ad Vitellionem paralipomena, quibus Astronomiae pars optica traditur. 1694.

⁶ Η ὀπτικὴ τοῦ Πτολεμαίου μετεφράσθη εἰς λατινικὴν ἐν τῷ δωδεκάτῳ αἰώνι, ὑπὸ τοῦ γνωστόχου τῆς Σικελίας Εὐγενίου. Πιβλ. *Gilberto Govi, L'ottica*

μέγα μέρος ἐκ τῆς ὀπτικῆς (de aspectibus ή Perspectiva) τοῦ Alhazen. Ἐκ ταύτης μάλιστα ἡντλησε τὰς ψυχολογικὰς θεωρίας, πρὸς ἃς ἐπέδειξεν ἴσχυρὸν διαφέρον καὶ προθυμίαν νὰ ποιήσῃ γνωστὰς εἰς τοὺς συγχρόνους. Εἶναι δὲ σημειῶδες ὅτι ή οὕτως ὑπὸ αὐτοῦ σχέσει πρὸς τὴν τέως κρατοῦσαν καὶ συνήθη τοῖς θεολόγοις ψυχολογίας καὶ τὰ προβλήματα τῆς νεωτέρας ψυχολογίας. "Ο τε Alhazen καὶ ὁ Witelo θηρεύουσι κατὰ πρῶτον τὴν ἀνάλυσιν τῶν περικαταγόηστν τῶν παντοίων συντελεστῶν ἐν τῇ προσαλλήλῳ αὐτῶν σχέσει. Ἐπὶ τῆς δράσεως δὲ φιλοκρινοῦσιν ἀκριβῶς τὸ καθαρὸν μέρος τοῦ αἰσθήματος ἀπὸ τῶν ἄλλοτρῶν προσθηκῶν· οὕτω διακρίνουσι τὸ ἀπλοῦν αἴσθημα τῆς δράσεως (aspectus simplex) ἀπὸ τῆς λεπτολόγου ἐνοράσεως (intuitio diligens) τῆς ἐμπεριεχούσης ἥδη καὶ τι μέρος προσοχῆς¹. Παρατηροῦσι προσφυῶς ὅτι ὑποκείμενον τῆς δράσεως εἶναι μόνον φῶς καὶ χρῶμα, τὰ δ' ἄλλα πάντα τῆς καθ' ὅρασιν παρατηρήσεως περιεχόμενα, ἢτοι ἀπόστασις, μέγεθος, θέσις, σωματικότης, μορφή, συνέχεια, διαίρεσις, ἀριθμός, κίνησις, ἡρεμία, τραχύτης, ἀπαλότης, διαφάνεια, πικνότης, σκιά, σκότος, ὁραιότης, δυσμορφία, δρμοιότης καὶ διαφορὰ εἶναι ἐπιγεννήματα οὐχὶ ἀπλῶς τῆς δράσεως ἄλλα καὶ ἄλλων εἰσέτι τῆς ψυχῆς ἐνεργειῶν². Παραδέχονται δ' ἐγταῦθα τὸν λόγον (ratio) ή τὴν κριτικὴν καὶ διακριτικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς τὴν ἐνεργοῦσαν κατὰ τὸν τρόπον ἀσυνειδήτων συλλογισμῶν³. Καὶ ὅπερ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι ἐπὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ χώρου διαγινώσκουσι καλῶς τὰ στοιχεῖα τοῦ συνειδομοῦ· ή ἀπόστασις δηλαδὴ καὶ τὸ μέγεθος τοῦ πράγματος, ή θέσις καὶ ή σωματικότης δὲν γίνον-

di Claudio Tolomeo, da Eugenio Avogadro di Sicilia, Scrittore del secolo XII n. 1885.

¹ 3, 51 ἔκδ. Baumbker 137.

² 3, 59. 60. ἔκδ. Baumbker 142, 143. «Sunt plura aliorum, quae visus quidem comprehendit, non tamen simpliciter per se ipsum, sed aliis actionibus animae accendentibus».

³ 3, 69 «Non percipit homo quod comprehensio, quae fit per rationem et distinctiorem, fiat per argumentum, sicut puerulus ex duobus pulchris distinguens et eligens pulcruis, non percipit quod it fiat per viam argumentationis».

ται ήμιν ἀντιληπτὰ διὰ μόνης τῆς ὁράσεως ἀλλ᾽ ἀπαιτεῖται καὶ ἡ βοήθεια τῆς κριτικῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς¹.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν φυσικῶν καὶ ψυχολογικῶν δοξασιῶν τοῦ Witelo. Ἐν δὲ τῇ ὄντολογίᾳ ἀκολουθεῖ τῇ νέᾳ πλατωνικῇ θεωρίᾳ, οὐτοῦ ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Πρόκλου καὶ διετυποῦτο ἐν τῷ Liber de causis. Διακρίνει λοιπὸν τὰ πάντα εἰς δύο τάξεις, εἰς τὴν τῶν νοερῶν οὐσιῶν καὶ τὴν τῶν σωματικῶν ὄντων τάξιν². Ἐν τῇ τάξει ἔκείνη αἱ κατώτεραι οὖσιαι προέρχονται ἐκ τῶν ἀνωτέρων δι’ ἀπορροῆς, ὃν λογή εἶναι τὸ θεῖον φῶς (divinum lumen). Τὸ θεῖον φῶς εἶναι ή μόχη καὶ τὸ μέσον καὶ τὸ τέλος³. Κατὰ τοιοῦτον τρόπον ή δλη τῶν ὄντων ὅμοια ἀπορρέει ἐκ τῆς θείας οὐσίας, ή δλη λογικότης ἐκ τοῦ θείου ψυᾶ καὶ ή δλη ζωτικότης ἐκ τῆς θείας ζωῆς⁴. Αἱ δὲ θεῖαι δυνάμεις ἐπιδρῶσιν εἰς τὰ κατώτερα σωματικὰ ὄντα διὰ τοῦ αἰσθητοῦ φωτός (lumen sensibile), ὅπερ συνάπτει τὰ κατώτατα καὶ μεταβλητὰ τὰ ἀνώτερα καὶ ἀΐδια σώματα⁵. Τὸ φῶς εἶναι ή ἔκχυσις (diffusio) τῶν ἀνωτάτων μορίων καὶ ὡς σωματικὴ μορφὴ συναρμόζεται πρὸς τὴν ὕλην τῶν κατωτέρων σωμάτων· ἐναποτυποῖ κατὰ τρόπον μοριστὸν ἃς φέρει θείας καὶ ἀμερίστους μορίων ἐν τοῖς φίλαρτοῖς μοριστὸν ἃς φέρει θείας καὶ ἀμερίστους μορίων μετ’ ἔκείνων ἀεὶ γένες εἰδικὰς σώμασι καὶ ἐνσωματούμενον παράγει μετ’ ἔκείνων ἀεὶ γένες εἰδικὰς μοριαῖς, ἐν αἷς ή θεία τέχνη ἐμφαίνεται⁶. Συντόμως δ’ εἰπεῖν ὁ μοριαῖς, ἐν αἷς ή θεία τέχνη ἐμφαίνεται.

3. Dietrich von Freiberg. Ο Dietrich ἦ — κατὰ πλεῖστα χειρόγυαρα καὶ ἄλλας εἰδήσεις — Theodoricus de Vriberg ἐγεννήθη πιθανῶς περὶ τὸ 1250 καὶ εἰσῆχθη πρωτόμονος ἐν Freiberg τῆς Σαξωνίας

¹ Επὶ τῶν πόρρω ἀφισταμένων πραγμάτων ἡ ὄρασις πορίζει ἡμῖν μόνιν τὴν ἐπιφάνειαν (superficiem), τὴν δὲ ἔννοιαν τοῦ τριχῆ διαστατοῦ ἢ τῆς σωματικότητος παρέχει ἡ κριτικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις (virtus iudicativa animae)

4, 63. Baümker 169.

² Ως δεσμίδες ἀμφοτέρων χρησιμεύει ἡ αἰτιώτης (modus causae). 127.

7 ፳፻፲፭

3 128, 1.

4 127, 17.

⁵ Τὸ φῶς εἰ

⁶ 128, 3 ፳፻.

εἰς τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν, ὅπου ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ ἀναγνώστου. Χάριν εὐρυτέρας μορφώσεως ἐπέμιθη περὶ τὸ 1276 εἰς Παρισίους, ἔνθα παρέστη εἰς διαλέξεις ἐπιφανοῦς διδασκάλου («solemnis magistrī»)¹, πιστανῶς Ἐρρίκου τοῦ ἐκ Γάνδης. Ἐκεῖθεν ἐπανελθὼν κατέστη ὑστερον (1293—96) ἔξαρχος τῆς Γερμανίας καὶ μετέπειτα ἐγένετο ἐν Παρισίοις διδάσκαλος τῆς θεολογίας· βραδύτερον δὲ ἔδρασεν ἱεροκήρυξ καὶ ἀπέθανεν ὅλιγον μετὰ τὸ 1310. Τὰ πολυάριθμα αὐτοῦ ἔργα ἀναγόμενα εἰς τὴν ὁπτικήν², εἰς τὴν λογικήν καὶ μεταφυσικήν³, εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως καὶ τὴν ψυχολογίαν⁴ καὶ εἰς τὴν θεολογίαν⁵ μηνύουσι θειμαστὴν γονιμότητα καὶ ἔξαιρετον πολυγνωσίαν⁶. «Ἐν τῇ φυσικῇ ἔξαιρεται τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐμπειρίας, εἰς τὴν ὁπτικήν, λέγεται, νὰ ὑποχωρῇ πᾶσαι αὐθεντίαι⁷. Καὶ ἔχει μὲν πρὸ διρθαλμῶν ἐν τῇ ὁπτικῇ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Ἀραβαῖς, ἀλλ᾽ ἡδυνήθη πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ γὰρ ὑπερευδοκιμήσῃ ἔξευρον εὔστοχον λύσιν τοῦ δυσχερεστάτου προβλήματος τῆς τότε ὁπτικῆς, ἥτοι τοῦ προβλήματος τῆς

¹ De intellectu et intell. 2, 30. ἔκδ. Krebs.

² Ὁπτικὰ ἔργα εἶναι τὰ De iride et radialibus impressionibus (ἔκδ. J. Würschmidt, 1914), De luce et eius origine, De coloribus.

³ Περὶ λογικῶν καὶ ὄντολογικῶν καὶ γνωσιολογικῶν ξητημάτων διαλαμβάνουσι τὰ De origine rerum praedicamentalium, De magis et minus, De esse et essentia, De quiditatibus entium, De accidentibus.

⁴ Τοιαῦτα εἶναι τὰ De natura contrariorum, De miscilibus in mixto, De elementis corporum naturalium, De intelligentiis et motoribus caelorum, De tribus difficilibus articulis (α) De animatione caeli. β) De visione beatifica, Quaestio utrum in Deo sit aliqua vis cognitiva inferior intellectu. γ) De accidentibus.), De intellectu et intelligibili (E. Krebs, Beiträge 5, 5 ἔξ.), De cognitione entium separatorum, De universitate entium, De mensuris durationis, Quod substantia spiritualis non sit composita ex materia et forma, De tempore, De catus, De substantia orbis, De habitibus (E. Krebs), De voluntate.

⁵ Θεολογικὰ εἶναι τὰ συγγράμματα De efficientia Dei, De viribus inferioribus intellectu in angelis, De incarnalitate angelorum, De corporibus gloriosis, De dotibus corporum gloriosorum, De corpore Christi mortuo, De corpore Christi in sacramento, De theologia quod est scientia secundum perfectam rationem scientiae, De subjecto theologiae.

⁶ Τοῦ περιεχομένου τῶν μὴ ἔκδοθέντων συγγραμμάτων σύντομον διάγραμμα παρέχεται δὲ E. Krebs (1—116).

⁷ E. Krebs, 29 «Scimus autem quod secundum eundem Philosopherum a manifestis secundum sensum nequaquam recedendum».

ζωίδος¹. "Οπως δ' ἐν τῇ φυσικῇ οὐτῷ καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀνέδειξεν οὐτὸν κριτικόν, αὐτοτελῆ καὶ δημιουργικόν. Βεβαίως ἐν πολλοῖς καὶ σπουδαίοις ἐγκρίνει τὴν ὑπὸ τοῦ οἰκείου τάγματος ώμολογημένην διδασκαλίαν τοῦ Ἀκυνάτου. Θεωρεῖ δηλαδὴ ὡς δυνατὴν καὶ ἥκιστα ἀνδαισκαλίαν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ κόσμος ἔδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐξ ἀιδίου² ἀποχρούει τὴν ἕξ ὕλης καὶ εἴδους σύνθεσιν τῶν πνευματικῶν οὐσιῶν³ καὶ διδάσκει ὅτι τὸ μὲν εἶδος εἶναι ἐν μόνον⁴ ἢ δὲ ὕλῃ ἄλλον ἐν δυνάμει (ens in potentia)⁵. "Αλλ' ἐν ἄλλοις πολλοῖς καταπλεόν ἐν δυνάμει (ens in potentia) τοὺς communiter loquentes, ὡς λέγει τὸν Θωμᾶν καὶ μεῖ σφιδρῶς τοὺς communiter loquentes, τὸν Θωμᾶν καὶ τοὺς ὄπαδον⁶ αὗτοῦ. Οὗτος ἀπορρίπτει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀτομικότητος ἀπὸ τῶν πάγγελων⁷ καὶ προσέτι ἀποχρούει τὴν θεωρίαν περὶ πραγματικῆς διαιρεσίας οὐσίας (esse) καὶ ὑπάρχεις (essentia)⁸. Οὐχ ἡτον τικῆς διαιρεσίας οὐσίας (esse) καὶ ὑπάρχεις (essentia)⁹. Οὐχ ἡτον ἀντιμάχεται πρὸς τὴν (συναφῆ τῇ εὐχαριστίᾳ) γνώμην τοῦ Ἀκυνάτου, καὶ¹⁰ ἣν τὰ συμβεβηκότα ὑπάρχουσιν ἀνευ τοῦ οὐσιόδους φορέως¹¹.

¹ "Οτερο δὲ μὲν Witelo καὶ ὁ Ἰωάννης Πέκκαμιος σκιωδῶς μόνον ὑπενόησαν δὲ Ρογῆρος Βάκων ἀπέριτνεν ἄλυτον σχεδὸν πρόβλημα, τοῦτο διέπτυξε πρῶτος ὁ Dietrich ἐν τῷ συγγράμματι De iride καὶ ἐπόφισε σαφῆ καὶ ὀρθὴν θεωρίαν, ἵνα ἔμελλεν ὑστερον νὰ ἐπαναλάβῃ πάλιν ὁ Καρτέσιος. "Εδειξε δηλαδὴ ὅτι ἡ Ιοική προέρχεται ἐκ τῆς διπλῆς θλάσσεως καὶ τῆς ἀπλῆς ἀνακλάσεως τῶν ἀκτίνων τοῦ ἥλιου ἐπὶ τῶν ὅμβριων σταγόνων.

² De intellect. et intellig. 29, ἔκδ. Krebs, 159. «Positio autem eorum, qui dicunt, quod Deus potuerit producere mundum ab aeterno, nullam contradictionem implicat».

³ Αὐτ. 103 «Quod substantia spiritualis non sit composita et materia et forma».

⁴ Αὐτ. 88 «Quod in substantiis una tantum forma informat».

⁵ Αὐτ. 89 «Materia est ens in potentia et propter hoc non potest stare sine omni forma et per consequens sine omni dimensione terminata».

⁶ Αὐτ. 155.

⁷ De esse et essentia, ἔκδ. Krebs, 526 «Ergo esse idem est quod essentia rei. Nec potest dici, quod essentia est aliquid in se, cui influitur ipsum esse et intimatur ei». Ἀποχρούει τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Θωμᾶ καὶ προσεγγίζει πρὸς «Ἐρρίκον τὸν ἐκ Γάνδης καὶ Γοδοφρεῖδον τὸν ἐκ Φοντανῆς διότι παρατηρεῖ «totam enim essentiam rei, quam importat in sua significatione ens in concreto, sicut dictum est, eandem importat in sua significatione entitas in abstracto». "Ἐνθ. ἀνωτ. 522.

⁸ Πρὸς τὴν ἀπόφανσιν τοῦ Θωμᾶ (Suum. theol. 3, qu. 77, ar. 1) «remanent accidentia sed sola divina virtute sine subjecto existunt» «antecedent accidentia sed sola divina virtute sine subjecto existunt» «accidens esse sine subjecto non potest capi vere per intellectum, quia importat contradictionem». E. Krebs, 86.

¹ Εγαργής καθίσταται ή μπό τοῦ Θωμᾶ ἀπόκλισις τοῦ Dietrich ἐν τῇ περὶ γνώσεως θεωρίᾳ. ² Η ψυχή, λέγετ, ήτις εἶναι τὸ εἶδος τοῦ σώματος, ἔχει αἰτιώδη ἀρχὴν τῆς οὐσίας (*principium causale ipsius substantiae*) καὶ ἀπόρρητον βάθος αὐτῆς (*abditum*) τὸν ποιητικὸν ή ἐνεργείᾳ νοῦν (*intellectus agens*)¹. ³ Ο νοῦς οὗτος ή δὲ βυθὸς τῆς ψυχῆς εἶναι ή ἐκ τοῦ θείου λόγου γεννηθεῖσα νόησις, θεῖον ἐν τούτῳ στοιχεῖον². τοιοῦτος δῶν ἐμπεριέχει τὸ σύνολον τῶν ἀληθειῶν³, τοὺς ἀιδίους κανόνας καὶ τὴν ἀναλλοίωτον ἀλήθειαν⁴ εἶναι ή καθαρὸν νόησις, ή ὁὐκέτα καὶ ή πηγὴ μᾶλλον δὲ εἰπεῖν δὲ ὁ ὀφειλός τῆς ὅλης νοήσεως⁵. ⁶ Ο ἐνεργείᾳ νοῦς εἶναι ἀμέσως καὶ μετὰ εἰστραμμένος πρὸς τὸν θεόν, οὗτος μόντε ή ἐκ τοῦ θεοῦ ἐκροή ἀντοῦ εἶναι ἀμα καὶ στροφὴ πρὸς ἐκεῖνον⁶. ⁷ Οἱ τεν ἀκροτάτη ἀρχὴ τῆς νοήσεως εἶναι αὐτὸς δὲ θεός καὶ θὰ ἡδυγόμεθα νὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ Λύγουστίνου ὅτι τοὺς λόγους τῶν ὄντων ἐποπτεύομεν ἐν τῷ φρωτὶ τῆς ἀιδίου ἀληθείας⁷. Τούτων οὕτως ἔχοντων τὰ νοητὰ εἶδη (*species intelligibiles*) δὲν προσγίγνονται

¹ De esse et essentia 161. De visione beatif. ἐκδ. 15. Krebs 71 «refertur ad *abditum mentis seu intellectum agentem, quo substantia animae significatur in aeternitate*». Εἶναι εῦδηλον ὅτι ἐν τῇ περὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς δοξασίᾳ συζευγγύει ὁ Dietrich τὴν περὶ νοῦ θεωρίαν τοῦ Αριστοτέλους καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λύγουστίνου (De trin. 15, 21, 40. 14, 7, 9.) περὶ τοῦ ἀπόρρητου βάθους τῆς μνήμης (*abstrusior profunditas nostrae memoriae*) καὶ τοῦ βυθοῦ τῆς ψυχῆς (*abditum mentis*).

² Αὐτ. 71. 182.

³ De intell. et intellig. 2, 37. Krebs 168 «in qua lucet universitas veritatum».

⁴ De vision. beatif. Krebs 77 «regulae aeternae et incomparabilis veritas praesentes sunt abdito mentis secundum Augustinum, quod est intellectus agens».

⁵ De intell. et intellig. 2, 31, ἐκδ. Krebs, 162 «ipse (intellectus agens) est substantia in actu, nullo modo in potentia». De vision. beata, Krebs 77 «In ipso est radix et fons, immo quoddam pelagus totius intellectualitatis, eo quod est intellectus per essentiam».

⁶ Αὐτ. 76 «(intel. agens) semper convertitur in Deum ita, ut ejus emanatio, qua intellectualiter emanat per essentiam a suo principio, sit ipsius in ipsum principium conversio».

⁷ Αὐτ. 203 «Et secundum hoc videre rem aliquam in sua ratione est videre eam in lumine primae veritatis, quae Deus est secundum Augustinum in multis locis». Λοιπὸν δὲ ἐνεργείᾳ νοῦς εἶναι τὸ μαστηφοριῶδες πεδίον, ὅπου δὲ ἀνθρωπος εὑρίσκει (invenit) καὶ δὲν γεννᾷ (efficit) τὴν ἀλήθειαν. Αὐτ. 168.

¹ A&rt. 70 «Aliud autem quod in abstruso, ut verbo eius utar, et in abdito mentis intellectualiter fulget, ex quo tamquam ex fontali et originali principio nascitur hoc, quod exteriori cogitatione intellectualiter a nobis agitur». De habitibus 11, § 8. Krebs 214 «Cogitativum nostrum, quo speculamur intentiones rerum universales, quod completere fit per speciem intelligibilem, quam attribuimus intellectui possibili». πβλ. De intell. et intellig. 203. 135.

³ De tribus difficil. articul., Krebs σ. 74. De intel. σ. 203.

⁸ *Ajtr.* 129, 132, 133.

4 Aug. 132.

⁵ Aut. 134 «Quidquid fiat ab inferiori et secunda causa, illud idem

οαὶ νοήσεις συμπεριλαμβανομένου τοῦ ποιητικοῦ νοῦ εἶναι ἀλλίοι τὰ οὐράνια σώματα ἔχουσιν ἀρχὴν ἀλλ' οὐχὶ καὶ τέλος, μόνα δε τὰ ἐν τῇ γῇ ὅντα ὑπάρχουσιν ἐν χρόνῳ. 'Ο θεὸς εἶναι μὲν οὐδὲν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκπορεύσεως πάντων τῶν ὅντων εἶναι δὲ τὸ τέλος τῆς κινήσεως αὐτῶν' ὅπως πάντα ἐξ ἔκεινου ὁρμῶσιν οὗτοι καὶ εἰς ἔκεινο ἐπὶ τέλους ἐπιστρέφουσιν¹.

Ἐν τῇ φιλοσοφικῇ διανοήσει ὁ Dietrich φαίνεται ἀποκλίνων ἀπὸ τοῦ θωματικοῦ ἀριστοτελισμοῦ. Καὶ δὲν εἶναι μὲν δλως ξένος στοιχείων ἀριστοτελικῶν ἀλλ' ἀληθῶς προκύπτει θαυμαστὴς τοῦ Λάγουστίνου, μαθήτης τοῦ Πρόκλου καὶ καθόλου εἰπεῖν νεοπλατωνικός. Τὰς νέας πλατωνικὰς ἐννοίας ἔντλει ἐκ τοῦ Liber de causis καὶ ἐκ τῆς εἰς τὴν λατινικὴν μεταφρασθείσης ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου τοῦ ἐκ Mörbeke Στοιχειώσεως θεολογικῆς τοῦ Πρόκλου· τούτοις προστεθήτω ὁ ψ.-Διονύσιος καὶ ὁ ἀραβικὸς νεοπλατωνισμὸς μίλιστα δὲ ὁ Ἀκιθέννιος καὶ ὁ Ἀλγαζέλης²:

4. Ο Dietrichi ἔσχε διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν "Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Τανάληδον καὶ τοὺς ἄλλους τῆς Γερμανίας μυστικούς". Μαθητὴς δὲ αὐτοῦ ἦσας ἡτο ὁ *Bertholdus* ὁ ἀπὸ *Mosburg* (*Bertholdus de Mosburchi*) ἀνήκων ὑσταύτως εἰς τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν καὶ διδάξας ἐν Κολωνίᾳ. Τῷ 1318 ἔγραψεν ὑπόμνημα εἰς μετεωρολογικὰ τοῦ "Ἄριστοτέλους" κινδιώτατον δὲ αὐτοῦ ἔργον εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον *Expositio in Elementationem Theologicam Procli*⁴, ὅπερ εἶναι συνηγορία τῆς νέας πλατωνικῆς φιλοσοφίας καὶ ἐπαινεῖται σφρόδρως ὑπὸ τοῦ Νικολάου Κουζανοῦ ἐν τῇ *Apologia doctræ ignorantiae* αὐτοῦ⁵.

fiat a prima causa sed eminentiori modo, scilicet per modum creationis.

¹ Avr. 130 «Sicut omnia ab ipso intellectualiter procedunt, ita omnia in ipsum conversa sunt».

² "Erw. Haürcau, Hist. litt. de la France 27, o. 74 ff. 417 ff. — E. Krebs, Meister Dietrich, sein Leben, seine Wissenschaft., 1906. — Überweg-Geyer, g. 778.

⁸ "Ernö. E. Krebs, Dietrichs Verhältnis zur deutschen Mystik.
S. 126 ff.

⁴ Τὸ ἔθιγον τοῦτο ἐν τρισὶ τόμοις εὑρίσκεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ (cod. Vat. lat. 2102).

⁵ Ο συγγραφεὺς ἔλαβε πρὸ διφθαλμῶν καὶ ἔχοησιοποίησεν ὃς πιγμᾶς πολλοὺς τῶν θεολόγων τοῦ 13ου αἰῶνος (Θωμᾶν τὸν Ἀκυνάτην, Ἀλβέρτου τὸν μέγαν, Dietrich τὸν ἐκ Freiberg, Οὐλερῖχον τὸν ἐκ Στρασβούργου, Ἀργόλδον

5. Ἐν τέλει εἶναι σημειῶδες καὶ ἄξιον προσοχῆς τὸ ὅτι ἡ τοῦ 13^{ου}
αἰώνος φυσικὴ περιελάμβανεν εἰς τὰ ὑποκείμενα αὐτῆς καὶ τὸ πολυ-
θρύλητον ζήτημα, ὅπερ συνάπτεται πρὸς τὸ δόνομα τοῦ Κοκκερνίκου
καὶ ἀπησχόλησε μάλιστα τὴν διανόησιν τῆς 15ης καὶ τῆς 16ης ἔκατον-
ταυτηρίδος. Ἀλβέρτος ὁ μέγας μνημονεύει ἦδη καὶ ἀποκρούει ἄμα
τὴν διδασκαλίαν τῶν Πυθαγορείων, καθ' ἣν ἡ γῇ εἶναι ἐν τῶν,
τὴν διδασκαλίαν καὶ κινεῖται καθ' ἡμέραν περὶ τὸ κεντρικὸν πῦρ. Ἡ θεωρία
ἀστρων καὶ κινεῖται καθ' ἡμέραν περὶ τὸ κεντρικὸν πῦρ. Ἡ θεωρία
αὗτη ενδοίσκεται ἐν τῷ πρὸ τοῦ 1322 συνταχθέντι ὑπομνήματι τοῦ
Σκάτου Φραγκίσκου *de Mayronis*², καθ' ὃν διδάκτωρ τις ἐθεώρει
ὅς κρείττονα ὑπόθεσιν τὴν ἡρεμίαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὴν κίνησιν τῆς
γῆς⁴. Καὶ εἶναι μὲν ἄγνωστος ὁ σύγχρονος τῷ συγγραφεῖ διδάκτωρ
ἔκεινος ἀλλὰ μετὰ πεντήκοντα περίπου ἔτη Νικόλαος ὁ "Ορεσμός
σαφῶς καὶ ἐντόνως ἔξηγγειλε τὴν αὐτὴν θεωρίαν.

Z. § 1. Ἀνάπτυξις τῆς λογικῆς μεθόδου.

1. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς λογικῆς ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι ἔμφανίζει τρεῖς τροπάς, αἵτινες δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς φάσεις τῆς ἀρχαίας λογικῆς (*logica vetus*), τῆς νέας λογικῆς (*logica nova*) καὶ τῆς συγ-λογικῆς (*logica modernorum*). Ἀρχαία λογικὴ εἶναι ἡ ἐπὶ τῇ βάσει γόδνου (*logica modernorum*). Λογική λογικὴ εἶναι ἡ ἐπὶ τῷ Αριστοτέλους, τῆς περὶ ἔρμηνείας καὶ κατηγοριῶν ἔργων τοῦ Αριστοτέλους, τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Πορφυρίου καὶ τῶν λογικῶν πραγμάτειῶν τοῦ Βοη-θίου διδασκομένη μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Τότε δὴ συνέβη τῇ σπουδῇ τῆς λογικῆς μεγάλη ἐπίδοσις καὶ προα-

Λούσιον, Θωμᾶν Ἀγγλικδν) καὶ πλείστους ἀρχαίους καὶ νεωτέρους φιλοσόφους
 (Πλάτωνα, Ἀριστοτέλη, Ἐρμῆν τὸν τρισμέγιστον, Πρόκλον, Ἀβικένναν, Ἀλγα-
 ζέλην, Ἀλφαράβιην, Ἀβικεβρών Ἀβερρόην, Σενέκαν, Κιζέρωνα, Ἀπουλήιον,
 Μαχρόβιον, ḥαββὶ Μωϋσῆν). —*E. Krebs*, Meister Dietrich 50² καὶ
 Scholastisches zur Lösung von Danteproblemen, Dritte Vereinschrift.
 d. Görresges, 1913.—*M. Grabmann*, Der Neuplatonismus u. ἐν τῷ Phi-
 losoph. Jahrbuch. 23, 54.—*H. Struve*, ἐν Arch. f. Gesch. de Philosophie
 18, 570 ἔξ.

¹ De caelo et mundo 2, tr. 4, c. 1.

¹ De caelo et mundo 2, tr. 4, c. 1.
² P. Duhem, François de Meyronnes et la question de la rotation
de la terre, év Arch. Franc. Hist. 1913, o. 23 §§.

³ Scriptum in II Sent. d. 14, pu. 5, fol. 150 a ἔκδ. Bevetiæ, 1520.
«Dicit tamen quidam doctor, quod si terra moveretur et caelum qui
esceret, quod hic esset melior dispositio».